

БУРИЙ ВЕДМІДЬ (URSUS ARCTOS ARCTOS) У КАРПАТАХ

Подано інформацію про стан популяцій ведмеда бурого у країнах Карпатської групи. Наведено результати досліджень динаміки розвитку популяцій бурого ведмеда у Карпатах за останні 70 років.

Ключові слова: ведмідь бурий, популяція, динаміка чисельності.

Competitor M.M. Lushchak – NUFWT of Ukraine

Brown bear (Ursus arctos arctos) in Carpathians

The information about a state of the brown bear population in countries of the Carpathian group is given. Investigation results of the brown bear population development dynamics in Carpathians during last 70 years are adduced.

Keywords: brown bear, population, quantity dynamics.

Бурий ведмідь – краса і гордість Карпат, частина національного багатства України. Так історично склалося, що у жителів Карпатських гір протягом століть сформувалася традиція охорони ведмедів. Їх зображали і до цього часу зображають на виробах з дерева, з металу, на керамічних виробах, на рушниках. За надмірної чисельності частину особин з популяції вилучали шляхом полювання, тобто велося господарство раціонального використання ресурсів виду.

У минулому бурий ведмідь був мешканцем майже всієї Європи. Поступово, у зв'язку із скороченням лісистості, розвитком сільського господарства і промисловості, безпосереднім знищенням, чисельність скорочувалася.

Геологічна історія бурого ведмеда бере початок з плейстоцену. Найвірогідніше, що предком бурого ведмеда був виявлений у залишках відкладень стародавнього Дністра епохи так званого Тираспольського фауністичного комплексу ведмідь Денінгера, який мав зубну систему хижака і довгий череп. Вважають, що формування бурого ведмеда, як виду, розпочалося на початку середнього плейстоцену (близько 250 тис. років тому) і його батьківщиною був помірний пояс Євразії. У пізньому плейстоцені, що почався 50-60 тис. років тому і закінчився 10-12 тис. років тому, бурі ведмеді відрізнялися від сучасних тільки більшими розмірами і відносною крупнозубістю. До речі, у ведмедів пізнього плейстоцену й у сучасних представників виду зубна система не є типовою для хижаків, за загальною будовою вони більш пристосовані до харчування рослинною їжею.

На початку нашої ери ареал бурого ведмеда охоплював Європу, північну частину Африки, Азію (до південних схилів Гімалаїв) і Північну Америку. У багатьох країнах Європи ведмеда знищили у середні віки [5]. Так, з території Великобританії ведмідь зник у кінці X – на початку XI століть. У Данії його не стало в XV ст. У кінці XVIII ст. ведмедів не стало в більшості країн Центральної Європи, зокрема у Баварії у 1830-х роках, Чехії та Моравії – у 1850-90-х роках, Швейцарії – на початку 1900-х років, в Альпах – у 1940-х роках. На південно-західній частині ареалу бурий ведмідь – рідкісний вид. Не залишилося ведмедів, або вони дуже рідкісні, в горах північної Африки, в Малій Азії (Туреччині, Лівані, Сирії, північному Ірані, Афганістані,

Пакистані). Значно більше їх у північній Індії, у північному Китаї і північній Кореї, а найбільше в Росії (Камчатка, Охотське побережжя, Прибайкалля, Східні Саяни, Алтай, Примор'я, Якутія, Західний Сибір, гори Середньої Азії), США (на Алясці), Канаді, на Кавказі і у Карпатах.

До карпатської групи належать ведмеді, що живуть в межах Румунських, Словацьких, Польських та Українських Карпат. Найбільше (коло 6000 особин) – у Румунії, де розташовано 55 % від території Карпат. Близько 1000 ведмедів живе у Словаччині (16 % території Карпат), близько 300 – в Україні (11 % території Карпат), понад 100 – у Польщі (10 % території Карпат). Поодинокі особини трапляються в Угорщині, Чехії та Австрії, де частина Карпат відповідно становить 4,3 і 1 % від загальної площі [1, 2, 4].

Ведмеді карпатської групи часто мігрують з Румунії в Україну, з України у Польщу, із Словаччини у Польщу, Угорщину, Чехію і навпаки. За повідомленнями єгерів мисливського господарства "Зубровиця" та Берегометського лісомисливського господарства, міграції відбуваються весною, а також пізньою осінню.

В європейських країнах їх узято під охорону, за спричинені звірами збитки передбачені компенсації. Охоронні заходи сприяють росту чисельності ведмеда. В Україні бурого ведмеда внесено в Червону книгу України у 2003 р.

Даних про чисельність ведмедів у Карпатах у XIX і першій половині XX століть не знаходимо ні в літературних, ні в офіційних джерелах. З усних повідомлень тогочасних лісівників і мисливствознавців (Ю.В. Юркевич, А.С. Христан, Ф.Б. Стожик та ін.) довідуємося, що до першої світової війни ведмедів було багато. У 1905-1930 р. ведмедів інтенсивно відстрілювали. Збереглися записи у звичайному учнівському зошиті Михайла Реваковича з с. Волосянки, опубліковані газетою "Сколівські Бескиди", № 3-4 (26-27), 1997 р. – С. 3-5. Чужоземні мисливці приїжджали у с. Волосянку оглянути експонати, які цей мисливець виставляв на першій світовій мисливській виставці у Відні (1915 р.) і за які дістав високе мисливське відзначення. Ім'я Михайла Реваковича стало настільки відомим у закордонних мисливських колах, що при організації другої світової виставки у Берліні (1937 р.) він отримав персональне запрошення.

М. Ревакович пише (цитуюмо мовою оригіналу): "У першій світовій війні ведмеді в горах научилися їсти поляглих вояків. Підчас моїх полювань на оленів у роках 1915 і 1916 і навіть ще 1917 я находив кільканадцять гробів розбитих з котрих ведмеді повитігали трупів. Звичайно видно було людський хребетний стовб, якого ведмеді здається не могли погризти, і трохи подертої зігнилої одежі. Від яких 40-50 років почали деякі Галицькі ловці приваблювати ведмедів стервою. Я думаю, що се є зовсім не відповідний спосіб до гарного полювання. Сей спосіб псує цілу природу ведмеда. Ведмідь, що після природного Богом єму права має зимою спати, через приваблювання його стервою не спить, не йде до баври і попросту мучиться. Бо раз дістає аж занадто доста стерви, а відтак через много днів не дістає зовсім нічого. Скажуть може ті ловці, що нехай ведмідь в такі пісні і голодні дні уполює собі сам дещо. Я їм відповім, що власне тому дав Господь Бог зимовий сон, що

взимі всяка звірина хорониться так, щоби якнайменше була наражена на переслідування хищних звірів. Один вовк видержує добре зиму і добре підчас неї мається та ведмеживи так не щастить як вовкови. Я є тої гадки, що Галицькі ловці ще яких 20 років так пополюють, то певно у дальшій часі не стане ведмедя у Карпатах, бо новочасні медвежі ловці із смерек їх у части вистріляють, а в части ведмеді самі витруються затроєною для вовків стервою. А в решті вигинуть від куль вадасів (мисливців – М.Л.) і так мимо всіх законів охороняючих ведмедя, его в не дуже далекій будучности може зовсім забракнути, так як его в Альпах майже зовсім нема".

Передбачення знаного мисливця, на жаль, збулося. На початок 1931 р. в Українських Карпатах залишилося не більше 100 ведмедів. Наводимо динаміку чисельності виду: з 1931 по 1960 р. за даними О.О. Слободяна [3], з 1961 по 2004 рік за власними даними (рис. 1).

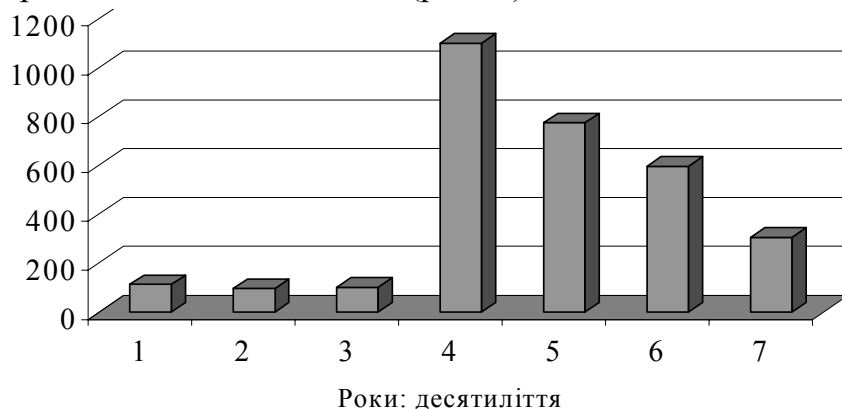

Рис. 1. Динаміка чисельності ведмедів у Карпатах за 1931-2003 роки

Аналізуючи динаміку чисельності ведмедя в Українських Карпатах по десятиліттях, бачимо, що у першому десятилітті (1931-1940 рр.) чисельність ведмедя була невисокою. У другому (1941-1950 рр.) і третьому (1951-1960 рр.) десятиліттях чисельність, незначно, але зменшувалася. У четвертому десятилітті (1961-1970 рр.) чисельність раптом зросла на 1090,1 %, тобто з 101 до 1101 голів. Темпи приросту за роками неоднакові: за 1961 рік – + 30,0 %; 1962 – + 267,7 %; 1963-214,0 %; 1964 – + 7,8 %; 1965 – + 1,3 %; 1966 – + 12,7 %; 1967 – + 4,1 %; 1968 – + 5,5 %; 1969 – + 19,8 %; 1970 – + 5,4 %. Темпи збільшення чисельності за окремими роками за аналізоване десятиліття, особливо зміна чисельності за 1962 і 1963 рр. (демографічний вибух!) важко пояснити біологічними властивостями виду. Можливо, були допущені неточності при обліках, або відбулася інтенсивна міграція звірів в Українські Карпати з інших держав Карпатської зони.

За п'яте десятиліття (1971-1980 рр.) відбувся спад чисельності на 29,6 %. За окремими роками: 1971 р. – спад 9,5 %; 1972 – ріст 7,7 %; 1973 – ріст 2,7 %; 1974 – спад 12,7 %; 1975 – спад 0,8 %; 1976 – спад 12,2 %; 1977 – ріст 2,2 %; 1978 – чисельність залишилася на рівні 1977 р.; 1979 р. – спад 4,6 %; 1980 – ріст 2,7 %; 1981 – спад 5,5 %.

За шосте десятиліття (1981-1990 рр.) спад чисельності досяг 23,0 %, а за сьоме десятиліття (1991-2000 рр.) – 59,7 %. Особливо різкий спад чисельності відбувався щорічно у сьомому десятиріччі і є підстави стверджувати, що основними чинниками зниження чисельності стали антропогенні.

Після 2000 р. спостерігається ріст чисельності в межах 3,4-5,6 %. Можна припустити, що за надійної охорони ведмедя від браконьєрства до 2013 р. можливо досягнути його оптимальної чисельності, яка, за нашими розрахунками, мала би становити 500-600 голів.

Література

1. Бондаренко В.Д. Збереження та відтворення популяцій великих ссавців Українських Карпат – комплексна проблема// Великі ссавці Карпат: Міжнародна екологічна конференція. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 23.
2. Гунчак М.С. Бурий ведмідь у Карпатах// Лісовий і мисливський журнал. – 1999, № 5. – С. 17.
3. Слободян А.А. Экология и этология бурого медведя в Украинских Карпатах// Изученность териофауны Украины, ее рациональное использование и охрана: Сб. науч. тр. – К.: 1988. – С. 26.
4. Гунчак М.С., Шейгас І.М. Структурно-функціональний стан популяцій бурого ведмедя (*Ursus arctos arctos*) в Українських Карпатах// Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: Майдан, 2002. – С. 85-87.
5. Хоєцький П.Б. Поширення ведмедя бурого в Європі на рубежі ХХІ століття// Наукові основи ведення сталого лісового господарства. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 260-262.

УДК 630*181.28

Ст. наук. співроб. А.С. Мельник;
ст. наук. співроб. А.І. Івченко, канд. с.-г. наук;
ст. викл. Ю.А. Мельник, канд. с.-г. наук – НЛТУ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНОГО НАСІННЕВОГО ПОНОВЛЕННЯ ІНТРОДУЦЕНТІВ АРБОРЕТУМУ БОТАНІЧНОГО САДУ

Досліджено поновлення інтродукованих видів деревних рослин. Ряд з них досягли високого рівня адаптації в умовах Українського Розточчя. В окремих видів встановлено існування чіткої залежності між життєздатністю поновлення та еколого-біологічними факторами.

Ключові слова: деревні інтродуценти, природне насіннєве поновлення.

A.S. Melnyk, A.I. Ivchenko, Yu.A. Melnyk – NUFWT of Ukraine

Features of natural seminal renewal introduction arboreal plants at the arboretum of the botanical garden

The article is devoted to research of renewal of the introduction species of arboreal plants. Row from them attained the high level of adaptation in the conditions of Ukrainian Rostocha. At separate species existence of clear dependence is set between viability of renewal and ecological-biological factors.

Keywords: introduction arboreal plants, naturally of seed renews.

Арборетум Ботанічного саду Національного лісотехнічного університету України знаходиться в Українському Розточчі (с. Страдч), яке за геоботанічним районуванням належить до Східноєвропейської широколистянолісової провінції. Клімат тут характеризується достатньою кількістю опадів (670 мм) та помірним температурним режимом (середньорічна температура 7,5 °С, абсолютна мінімальна – 34 °С, абсолютна максимальна +36 °С). Тривалість вегетаційного періоду 212 днів [5]. Ґрунти – сірі лісові добре дреновані. Тип лісу – свіжа (до вологої) грабово-дубова субучина. У цих умовах ріст та розвиток інтродукованих деревних рослин (близько 200 таксонів) переваж-